

Л.А. Тархова

ФОРМУВАННЯ НАВИКІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Основоположною вимогою суспільства до сучасної освіти є формування особистості, яка могла б самостійно, творчо вирішувати наукові, виробничі, суспільні завдання, критично мислити, формувати й захищати свою думку, свої переконання, систематично й безперервно поповнювати та відновлювати свої знання самоосвітою, удосконалювати вміння, творчо застосовувати їх у діяльності.

Поряд з опрацюванням і впровадженням у педагогічну практику більш досконалих методик навчання, які забезпечують підвищення якості навчальної роботи, активізацію пізнавальної діяльності, розвиток розумових здібностей, особливого значення набуває формування в них умінь та навиків самостійної розумової праці. Це тим більш важливо, що, які б знання й у якому б обсязі не отримували студенти, вони мають незворотну тенденцію швидко застарівати, відставати від потреб життя. Отже, вихід із цієї ситуації і вирішення завдання – навчити студентів вчитися самостійно, здобувати знання з різних джерел інформації самостійно, оволодіти найрізноманітнішими видами самостійної роботи. Але, на жаль, не кожний навчально-виховний процес сприяє розвитку самостійності мислення, уміння творчо підходити до вирішення питань.

Зараз у процесі підготовки студентів-філологів ще спостерігається низький рівень їхньої самостійності в опануванні й застосуванні знань, нетривалість набутих навиків, умінь. Тому завдання дослідження полягають у тому, щоб виявити фактори, які сприяють найбільшому розвитку розумових сил студентів, активності їхньої думки; намітити шляхи раціональної організації самостійної роботи кожного у підготовці до опанування нових знань й у процесі їх вивчення; домогтися збільшення обсягу самостійних розумових і практичних дій студентів на цьому етапі навчання, створити сприятливі умови для формування в них умінь логічно мислити, самостійно аналізувати факти, формулювати висновки, обґрунтовувати свої практичні дії.

Самостійну роботу найчастіше розглядають або у загальному вигляді, або ж дають окремі вказівки для її використання. У літературі висвітлюють і класифікують види й форми цієї роботи, розкривають умови їх застосування, спрямовані на озброєння студентів певною системою знань, умінь і навиків головним чином на етапах закріплення правил, понять, їх повторення, перевірки засвоєння й, зовсім недостатньо, на етапі вивчення нового матеріалу. Проте, відомо що, знання, яке включають у самостійну діяльність, засвоюється значно краще порівняно з тим, яке повідомляє педагог як готове знання.

Проблема розвитку самостійності в навчальній діяльності цікавила багатьох дослідників. Існує чимало різних напрямів у дослідженні природи активності й самостійності в процесі навчання. Перший напрям бере початок ще в давнині. Його представниками можна вважати давньогрецьких учених (Аристотель, Сократ, Платон), які глибоко і всебічно обґрунтували значущість добровільного, самостійного опанування дитиною знань. У своїх судженнях вони виходили з того, що розвиток мислення людини може успішно протікати лише у процесі самостійної діяльності, а вдосконалення особистості – шляхом самопізнання.

Другий напрям бере свій початок у працях Я.А.Коменського, який розглядав як заохочення учнів до самостійної діяльності. Створюючи "Велику дидактику",

він прагнув визначити такі шляхи у навчанні, за яких "вчителі менше б учили, учні більше б учились" [4].

Третій напрям обирає самостійну діяльність як предмет дослідження й бере свій початок в основному у працях К.Д. Ушинського. Великий педагог вважав самостійну роботу учнів "єдиним надійним підґрунтям будь-якого плідного навчання" [9].

Проблема самостійної діяльності учнів і студентів актуальна й сьогодні. Питання підвищення рівня активності й самостійності досліджують у своїх працях Б.П.Єсіпов, Н.О. Половникова, О.Я. Савченко, Т.И. Шамова та ін.

Необхідність творчого підходу до організації навчального процесу у вищій школі, формування самостійності майбутніх фахівців зазначали у своїх дослідженнях В.М.Вєргасов, Л.В.Жарова, П.І. Підкасистий та ін., оскільки інформаційний характер навчання робить студентів пасивними споживачами готових ідей і висновків, а не активними учасниками процесу виконання завдань.

Проте, за всіх наявних досягнень у дослідженні даного напрямку, самостійна діяльність студентів-філологів, майбутніх перекладачів, її процес і структура ще недостатньо повно розкриті й досі ще не були предметом спеціального вивчення, що й підкреслює актуальність обраної теми.

Самостійна робота студентів – це діяльність у процесі навчання й у позааудиторний час, яку виконують за завданням викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі. Самостійну роботу найповніше описав П.І.Підкасистий. З його погляду, "самостійна робота виступає у процесі навчання як специфічний педагогічний засіб організації та керування самостійною діяльністю учнів, яка повинна включати і предмет, і метод наукового пізнання" [5, 150].

П.І.Підкасистий підкреслює, що самостійна робота учня є наслідком правильно організованої його навчальної діяльності на занятті, що мотивує самостійне її розширення, поглиблення і продовження у вільний час.

На нашу думку, самостійну роботу слід розглядати як найвищий етап навчальної діяльності, який потребує від студента досить високого рівня самосвідомості, самодисципліни й дає йому радість як процес самовдосконалення.

Самостійна робота органічно вписується в навчальний процес; вона повинна мати місце в усіх аспектах володіння іноземною мовою. Велику увагу приділяють самостійній роботі під час опанування мовного матеріалу. Завдяки активному її значенню краще засвоюється лексико-граматичний матеріал і розвиток мовленнєвих навиків.

Потрібно, щоб самостійна робота проводилась у поєднанні з роботою під керівництвом викладача й впливала з неї. Фактично, самостійна робота студентів-філологів і діяльність під керівництвом викладача мають одну мету – навчання комунікативно-орієнтованої мовленнєвої діяльності.

Для розвитку самостійної діяльності студентів під час вивчення іноземної мови слід додержуватись деяких вимог.

По-перше, необхідно усвідомлювати мету виконуваної діяльності, кожної конкретної вправи. Учні повинні знати, що вони робитимуть, який кінцевий результат, чим це завдання збагатить їхній досвід.

Учні мусять прийняти завдання, а якщо ні, то неможливо очікувати належного педагогічного ефекту. Усвідомлення мети завдання і є застосуванням принципу свідомості в організації самостійної роботи.

По-друге, необхідно, щоб самостійна робота ґрунтувалася на зацікавленості студентів у виконанні завдання, а зацікавленість і мета, як ми знаємо, є невід'ємними компонентами мотивації. Отже, для виконання самостійних робіт необхідно формувати позитивну мотиваційну установку.

По-третє, необхідно знання самої процедури виконання завдання. Викладачеві належить озброїти студентів раціональними прийомами навчальної діяльності, виходячи з характеру самої діяльності й з можливостей студентів певної вікової групи та їхнього досвіду в іноземній мові. Цьому випадку також маємо опору на принцип свідомості, тобто усвідомлення не лише суті завдання, але й процесу його виконання.

По-четверте, уміння користуватися для виконання завдання відповідними засобами навчання (навчальний дидактичний матеріал, довідкова література).

По-п'яте, важливо передбачити адекватні дидактичні умови для успішного самостійного виконання завдань (визначення придатного місця, вибір організаційних форм для виконання конкретного виду самостійних завдань).

Таким чином, можемо зробити висновок, що для організації самостійної роботи тих, хто навчається іноземної мови, потрібно: усвідомлення мети завдань, формування позитивної мотиваційної установки, знання процедури виконання їх, уміння користуватися засобами навчання, урахування відповідних дидактичних умов.

У педагогіці й методиці прийнято виділяти такі рівні самостійної роботи: відтворювальний, напівтворчий і творчий.

Відтворювальний рівень самостійної роботи дуже важливий у вивченні іноземної мови, оскільки він лежить в основі інших її рівнів і відповідає за формування вербальної вимовно-лексико-граматичної бази та створення еталонів у пам'яті [7, 227].

Виконуючи роботи на напівтворчому рівні, студенти переносять набуті знання, навички й уміння на інші, але аналогічні ситуації.

Творчий рівень самостійної роботи студентів-філологів пов'язаний із формуванням навичок і вмінь здійснювати пошук при вирішенні більш складних комунікативних завдань.

Було встановлено, що самостійна робота – явище складне й багаторівневе, тому мета даної статті полягає в тому, щоб виявити рівні сформованості мотивації самостійної діяльності у студентів-філологів II курсу, а також намітити шляхи підвищення зацікавленості студентів у самостійній творчій діяльності.

Для цього було проведено констатувальний експеримент, мета якого полягала у виявленні первісного рівня сформованості мотивації до самостійної діяльності у студентів-філологів II курсу. На даному етапі ми використовували методи анкетування, самооцінки й ранжування. Студентам пропонували обрати мотив або групу мотивів, якими вони керуються при виконанні самостійних завдань. У ході експерименту встановлено, що самостійно працюють, вивчаючи предмети, необхідні для майбутнього фаху, 33% студентів другого курсу. Із них 37% займаються зацікавлено, 43% - через необхідність виконувати дане викладачем завдання, 20% - через побоювання отримати негативну оцінку.

Оскільки реалізація мотивів до самостійної праці залежить від процесів *визначення мети*, ми з'ясували *потребу у досягненні мети* у студентів II курсу на основі методики Ю.М. Орлова [3, 414]. Мотив досягнення – прагнення підвищувати свої здібності й уміння, підт-

римувати їх на високому рівні в тих видах діяльності, які вимагають їх обов'язкової наявності, і є невід'ємною складовою мотиваційного компонента. Потреба у досягненні результатів оцінювалася за шкалою від 0 до 23 балів. Ми вважали, що мотив досягнення виражений сильно, якщо студент отримував 16-23 бали, середньо – 8-15 балів, менше 8 балів – мотив досягнення виражений слабо. Високий рівень мотивації досягнення на другому курсі засвідчили 30 % студентів, середній – 33 %, низький – 37 % студентів.

Аналіз отриманих результатів свідчить, що порівняно невеликий відсоток студентів II курсу самостійно працює за предметами. Більшість з них займаються не зацікавлено, а через необхідність виконувати поставлене викладачем завдання. Щодо визначення мети, то основна маса студентів належить до низького рівня, що можна пояснити несформованим належною мірою мотивом досягнення мети. Отже, слід постійно працювати, формуючи навички самостійної роботи, а також мотиви визначення мети.

Для підвищення рівня самостійності та зацікавленості студентів у вивченні мови ми спробували використати популярний останнім часом метод проєктів. Методом проєктів зараз користуються багато вчителів і викладачів, оскільки використання його в навчальному процесі спонукає учнів працювати самостійно з різними джерелами, що уможлиблює інтегрування знань з різних галузей під час вирішення однієї проблеми, дає можливість застосовувати здобуті знання на практиці, генеруючи при цьому нові ідеї. Проблему браку зацікавленості можна частково вирішити, якщо включити іноземну мову в коло особистісних потреб студентів через значущі для нього теми: краєзнавство, екологія, проблеми родини, молоді та ін. У викладача є можливість активно використовувати у своїй роботі регіональний компонент, щоб теми проєктів були ближчі, посильніші й завдяки цьому, цікавіші. Для того, щоб підвищити мотивацію до самостійної діяльності, студентам II курсу було запропоновано створити проєкт: репрезентувати англійській турфірмі місто Севастополь як туристичний об'єкт. Мета проєкту полягала в тому, щоб, використовуючи краєзнавчий матеріал, створити ситуацію новизни, яка забезпечує стійкий інтерес учнів до опанування як англійської мови, так й історії рідного міста. Новизна проєкту полягала в тому, що студенти мусили розробити двомовний рекламний проспект і путівник міста Севастополя, підготувати повідомлення англійською мовою, побудовані на краєзнавчому матеріалі. Робота над проєктом відбувалася в декілька етапів:

1) визначення туристських об'єктів міста, які мають історичне, культурне або соціальне значення; вивчення питань, пов'язаних з історією створення визначних пам'яток;

2) відбір і підготовка довідкового матеріалу;

3) переклад підготовленого матеріалу англійською мовою;

4) оформлення рекламного проєкту "Welcome to Sevastopol";

5) проведення рольової гри "Захист проєкту" на уявному засіданні представників англійської турфірми.

Ситуація: в місто Севастополь приїжджає делегація представників англійської турфірми. Студенти, кожний з яких обрав собі роль у цій грі, знайомлять гостей із своїм містом, репрезентуючи їм рекламний проєкт "Welcome to Sevastopol". У класі були розвішані малюнки й знімки славних пам'яток міста. Студенти отримали рольові картки: перекладач, ведучий, представники турфірми, журналіст, який висвітлює цю подію у пресі, ведучі телерепортажу з місця подій, представники громадськості. Заняття пройшло дуже

жваво, учні сперечалися, обговорювали, ставили питання, обстоювали свою точку зору. Студенти були зацікавлені темою заняття і, внаслідок цього, брали активну участь у виконанні вправ, спрямованих на розвиток комунікативних навиків. Студенти також зазначили, що така форма проведення занять, цікаві завдання сприяють не лише кращому засвоєнню програмного матеріалу, але й розвивають бажання самостійно знайти та вивчити додатковий матеріал.

Таким чином, працюючи над даним проектом, студенти відкрили для себе багато нового, цікавого, отже, у них виникла зацікавленість і мотивація до вивчення іноземної мови. Але найголовніше – це те, що вони набули навиків самостійної роботи з інформацією, її обробки, здобування найголовнішого і необхідного.

На нашу думку, саме цей метод щонайбільше спрямований на розвиток особистості студентів, їхньої самостійності, творчості. Він уможливує поєднання всіх режимів роботи: індивідуальний, парний, груповий, колективний, а так зване навчання у співробітництві може входити до неї як складова, хоча часто її розглядають як самостійну технологію. Метод проектів сприяє активізації всіх сфер особистості учнів – їхньої інтелектуальної, емоційної сфери, а також дозволяє підвищити продуктивність навчання, його практичну спрямованість. Відтак, перс-

пектива формування навиків самостійної роботи у студентів-філологів, на нашу думку, полягає в активізації на заняттях нестандартних, продуктивних методів навчання, сприятливих для розвитку творчої діяльності студентів, самостійності мислення. Окрім того, що самостійна робота активізує учнів, вона має ще одну перевагу – індивідуалізований характер. Кожний студент використовує джерело інформації залежно від своїх потреб, він працює у власному темпі, щоб досягти потрібного результату. Ця властивість самостійної роботи надає їй гнучкості, сприяє підвищенню відповідальності кожного окремого студента і, як наслідок, покращенню успішності.

Як з'ясувалося у процесі роботи над темою дослідження, самостійна робота є наслідком правильно організованої навчальної діяльності на занятті, яка спонукає студентів до подальшої творчої активності. З цього випливає, що для ефективної організації самостійної роботи викладач повинен уміти розвивати пізнавальний інтерес учнів. Для підвищення якості навчання особливе значення має розвиток пізнавального ентузіазму учнів, формування в них зацікавленості предметом. Отже, у процесі навчання викладачеві слід знайти такі методи, які спрямують учнів до нових джерел інформації, щоб у ході самостійної роботи вони змогли оптимально нею скористатися.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Есипов Б.П.* Самостоятельная работа учащихся на уроках. — М.: Учпедгиз, 1981. — 186 с.
2. *Жарова Л.В.* Управление самостоятельной деятельностью учащихся — Л., 1982. — 275 с.
3. *Ильин Е.П.* Мотивация и мотивы. — СПб.: Питер, 2004. — 509 с.
4. *Коменский Я. А.* Изб. пед. соч., Т. 1, «Великая дидактика», Учпедгиз, 1939. - с. 124.
5. *Подкасистый П.И.* Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. — М.: Педагогика, 1980. — 240 с.

6. *Половникова Н.А.* Система воспитания познавательных сил школьников. — Казань, 1975. — 100 с.
7. *Рогова Г.В.* Методика обучения ин. языкам в средней школе — М.: Просвещение, 1991. — 287с.
8. *Савченко О. Я.* Развитие познавательной самостоятельности младших школьников. — К., 1982. - 176 с.
9. *Ушинский К.Д.* Соч., т. 2, изд-во АПН РСФСР, 1948.- с. 226.

Подано до редакції 7.10.05

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется проблема самостоятельности в учебной деятельности студентов-филологов. Обговариваются основные механизмы формирова-

ния данного явления путем выполнения самостоятельных творческих заданий.

SUMMARY

The article deals with the issue of independence in students-philologists' training. The author suggests some

main mechanisms of formation of this phenomenon through making creative assignments.

Науковий керівник: д. пед. н., проф. З.Н. Курлянд.